

KIÁLLÍTÁSVEZETŐ

EZER ÉS EZER JEL

Őstörténetünk kaukázusi forrásai
Honfoglaló magyar jellegű leletek Oroszországból
Kiállítás Pósta Béla régész emlékére

MAGYAR
NEMZETI
MÚZEUM

2020. február 17. – április 26.

Tisztelt Látogató!

Kik vagyunk, honnan jöttünk, hol élhettek őseink? Ezekre a kérdésekre évszázadok óta keresik a választ a tudósok és a magyar őstörténet iránt érdeklődők.

Kiállításunk a válaszadáshoz elsősorban a régészetet hívja segítségül.

A magyar őstörténet szempontjából kulcsfontosságú, Dél-oroszországi, főként Észak-kaukázusi lelőhelyekről származó eredeti leletekkel és dokumentumokkal, a Magyar Nemzeti Múzeum egykori őre, Pósta Béla szavait idézve: „ezer és ezer jellel” irányítja rá a figyelmet egy, az utóbbi időben méltatlanul elhanyagolt, de középkori krónikáink és a korábbi kutatók által kiemelten kezelt területre.

A hazánkban először látható 9-10. századi, honfoglaló magyar jellegű régészeti

leletek, a korabeli viseletet és életmódot szemléltető installációk, rekonstrukciós rajzok és térképek vezetnek el egy időben és térben távoli, de szellemi kultúrájában közeli világba.

A kiállítás egyben emléket állít az első keletkutató régészek egyike, a kolozsvári régészeti iskola megalapítója, Pósta Béla magyar őstörténeti kutatásainak. A tárlat bemutatja a kaukázusi magyar régészeti kutatóutakat, felvillantja a 2019. őszén végzett I. magyar-orosz régészeti feltárás néhány fontosabb mozzanatát és beszámol a néprajz és a genetika legújabb eredményeiről.

Egy animációs kisfilm segítségével megelevenedik a magyarság eredetmondája, a Csodaszarvasmonda, amely népünk mitikus őstörténeti területére, a Kaukázus és a Meotisz (Azovi-tenger) térségébe kínál időutazást. A teremben egy jurta-installációt is bemutatunk, honfoglaláskori viseletekkel, használati tárgyakkal és az Észak-Kaukázusban gyűjtött népzenevel érzékeltetve a 9-10. századi magyarság mindennapjait.

Pósta Béla (1862-1919)

Pósta Béla 1862-ben született Kecskeméten. Jogi, majd bölcsészeti tanulmányai után 21 évesen a Magyar Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségosztályának munkatársa lett.

1896-ban megbízták Zichy Jenő gróf Nyugat-Kaukázusba és a Turáni Alföldre vezetett expedíciója során gyűjtött régészeti anyag feldolgozásával. A következő évben személyesen is részt vett Zichy gróf 3. ázsiai kutatóútjában. 1899-ben kinevezték a kolozsvári egyetem újonnan nyílt régészeti tanszéke élére, ahol – újszerű nézeteivel, interdiszciplináris módszerével – nemzetközi hírű iskolát teremtett. Oktatói programjában Pósta korszakalkotó újjításként bevezette a keleti régészet tanítását, és elsőként szorgalmazta a kelet-európai, ázsiai, közel-keleti országok tudományos köreivel való szakmai kapcsolatfelvételt.

Az iskola lendületes munkájának, az erdélyi magyar régészet kiteljesedésének az első világháború, majd a román megszállás vetett véget. Pósta Béla a trianoni békediktátum aláírását már nem élte meg, 1919 áprilisában elhunyt. Tudományos nézetei, módszerei tanítványai által hagyományozódtak tovább, akik egyaránt vallották:

„Az Érmészeti és Régészeti Intézet, valamint az Érem- és Régiségtár annalesei azt az időt, amelyben Pósta Béla állott a testvérintézmények élén, mint Pósta Béla-korszakot fogja nyilvántartani és megőrkíteni.” (Roska Márton, 1941)

Pósta Béla tudományos munkássága

„Régészeti emlékeink specifikusan nemzeti elemének java részét már a legkorábbi időktől kezdve nem magyarázhatjuk és érthetjük a keleti világ emlékeinek tüzetes ismerete nélkül.” (Pósta Béla, 1915)

Pósta Béla a Magyar Nemzeti Múzeumban töltött évek (1885-1899) alatt végzett ásatásain az őskortól a középkorig szinte minden régészeti korszakkal találkozott.

A Pest megyei Törtel határában előkerült honfoglaláskori sírban találta azt a szarvas-ábrázolásos szíjveretet, amely napjainkban is az egyik emblemikus darabja a Kárpát-medence 9-10. századi, honfoglalás kori anyagi kultúrájának

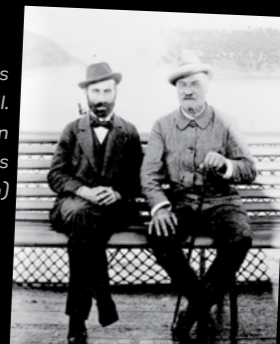

A törteli szarvas ábrázolásos szíjvég (MNM Honfoglaláskori Gyűjtemény)

„Ami végül a szarvasos szíjvéget illeti, egyike az magyar pogánykori leleteink legbeszédesebb darabjainak. Szarvasa egyrészt az ú. n. Skithaföldi leletek egy nagy csoportjával köti össze (...); másrészt e fajta stilizálásában az elég késő magyarföldi művészettel, melynek tovább élő motívuma maradt (...) Ősi alakját a perzsa-egyiptomizáló párkányzatokon és több szaszsanida-kori virágon nagyon jól felismerhetjük.” (Pósta Béla, 1896.)

Gróf Zichy Jenő kaukázusi és Turáni-alföldi expedíciójának régészeti anyagát az 1896-os millenniumi kiállításon való bemutatkozás után a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándékozta. A 2191 tárgyból álló gyűjteményt Pósta Béla dolgozta fel, majd a következő évben személyesen is részt vett a gróf III. ázsiai expedíciójában. A komoly sajtóvisszhangot kiváltó kutatóútnak is köszönhetően, 1899-ben kinevezték a kolozsvári egyetem újonnan létrehozott régészeti tanszéke élére. Egyetemi tanárként egyik legfontosabb feladatának a fiatal szakemberek kinevelését tartotta, akik közül többeket a keleti területek ősmagyar szempontú kutatására szemelt ki. Tervei között egy Keletkutató Intézet létrehozása is szerepelt, amit a Kaukázustól délre, az egykori Mezopotámia területén kívánt megvalósítani. Célja az volt, hogy a magyar tudományosság is bekapcsolódhasson a közel-keleti civilizációk feltárását végző nemzetközi kutatásokba.

Pósta Béla és Gróf Zichy Jenő a III. expedíción (Központi Adattár és Digitális Fotóarchívum)

Kaukázusi tájkép a I. Zichy-expedíció fotóanyagából (Vasárnapi Újság, 1895)

„Intézetünk egyik legfontosabb feladatául a Keletnek kikutatását tűzte ki olyan archeológiai és néprajzi szempontból, amelyet komoly tudományos előkészületek és szigorúan tudományos módszer alapján magyarul érző, magyar szakemberek vigyének keresztül. Célunk ez azért, mert úgy látjuk, hogy ami eddig a keleti területek kutatása szempontjából történt, bármilyen hatalmas jelentőségű is, egyrészt mégis kevés, másrészt nem mentes bizonyos elfogultságoktól.” (Pósta Béla, 1912)

Pósta Béla és a III. Zichy-expedíció

“Az én gyűjteményem az én hazám, annak gyűjtöttem” (Pósta Béla, 1904)

Az ősmagyarok keleti nyomainak felkutatására szervezett III. Zichy-expedíció keretében Pósta Béla 1897–98-as oroszországi kutatóútján azokat a területeket kereste fel, amelyeken „egyrészt a magyarság a történelmi időkben lakott, másrészt ahol a finnugorság a török-tatár népekkel érintkezett.” Eredményei alapján a Kaukázus térségének kutatását az egyik legfontosabb feladatnak tartotta.

„Az iráni területek felől jött műáramlatok tanulmányozása és a Kaukázus még nagyon soká a legfontosabb hely leend a keletkutatás számára.” (Pósta Béla, 1905)
„Ha ehhez hozzávesszük azt, hogy ezen stíluskör jellemző emlékeivel a Kaukázusi területen is találkozunk, akkor ismét az a körülmény emelkedik ki érthetőbben, amit már más emlékcsoportok tárgyalásánál is kiemeltünk, hogy a finn-germán terület régészeti hagyatékában azok a déli elemek dominálnak, amelyek a VI–VIII. Kr.u. századokat megelőzőleg a déli területeken már kifejlettek voltak.” (Pósta Béla, 1905)

A kutatóút tapasztalatait az 1905-ben kiadott könyvében foglalata össze, amelyben az orosz tudományos körök témában kifejtett értékes munkásságát és segítőkészségét is kiemelte.

„Világosan látszik, hogy Zichy Jenő gr. harmadik expedíciója az archaeologiai rész szempontjából tisztán és egyedül tanulmányút, s ha mint ilyen, mégis bizonyos eredményekre vezetett, az tisztán csak a terület gazdagságának, az orosz múzeumok helyes berendezésének, a gazdag és becses orosz nyelvű irodalomnak, az orosz szak-társak végtelen előzékenységének és szabadelvétségének tulajdonítható.” (Pósta Béla, 1905)

Pósta Béla jegyzete a tífiszi (Grúzia) szablyáról (Központi Adattár és Digitális Fotóarchívum)

A Csodaszarvas monda

A Kaukázus térsége és a vele észak-nyugati irányból szomszédos Azovi tenger, az egykori Meotisz területe a magyarság eredetmondájában, a Csodaszarvas mondában is szerepel. Legteljesebb formában Kézai Simon: „A magyarok története” című, 1285 körül készült latin nyelvű krónikájában maradt fenn, de a nép körében is ismert volt. A mondában szereplő Ménrótt/Nimród fejedelem valóban létező történelmi személy volt: a Biblia a legjelentősebb ókori, mezopotámiai uralkodóként őrizte meg az emlékét. A történelmi hagyomány szerint a vízözönt túlélő Noé dédunokája; hatalmas vadászként, az erő szimbólumaként ábrázolták. Kézai leírta, hogy Bábel tornyát is Nimród építtette az özönvíz elleni védekezésül. Az Eviláth földje megnevezés szintén megtalálható a Bibliában. 19. századi kutatások szerint ez a terület a Kaukázus déli részére, a mai Örményország északnyugati felére helyezhető.

„Ménrótt óriás a nyelvzavar kezdete után Evilath (Havilah) földjére költözött, melyet ekkor Perszisz (Perzsia) vidékének

neveztek, és ott két fiút nemzett a feleségével, Eneththal, nevezetesen Hunort és Magort, akikről a hunok vagyis a hun-garusok (magyarok) erednek. De mert Ménrótnak, az óriásnak – a hagyomány szerint – több felesége is volt, akikkel Hunoron és Magoron kívül több más fiút és leányt is nemzett, ezek, a fiai és azok utódai lakják Persziszt; természetükre és bőruk színére hasonlóak a hunokhoz, csupán beszédükre különböznek valamelyest, mint a szászok és a türingiaiak. De mert Hunor és Magor elsőszülöttei voltak Ménrótnak, apjuktól különváltak éltek sátraikban.

Történt pedig, hogy egy nap vadászni igyekeztek Meotisz ingoványaiiba, amikor is a pusztaságban egy gímzarvas jelent meg előttük; ők üldözőbe vették, az meg menekült előlük. Ott azután végérvényesen eltűnt a szemük elől, s noha sokáig keresték, képtelenek voltak bármiképp is rátalálni. Végül, miután bebarangolták az említett ingoványokat, úgy találták, hogy azok alkalmasak barmok táplálására. Ezt követően visszatértek az apjukhoz, a beleegyezését elnyerve, minden ingóságukkal együtt a Meotisz ingoványai közé költöztek, hogy ott telepedjenek le.

Meotisz vidéke pedig Perszisszel szomszédos: egyetlen kis gázlótól eltekintve, körben mindenfelől tenger zárja körül; folyói egyáltalán nincsenek, de bővíben van fűnek, fának, szárnyasoknak, halaknak és vadaknak. Nehéz oda a ki- és a bejárás. Mármint a Meotisz ingoványai közé költözve, öt éven át egyfolytában ott maradtak. A hatodik évben azután, amikor kimozdultak onnan, a pusztaságban véletlenül Belár fiainak feleségeire és gyermekeire akadtak, akik férjük nélkül maradtak sátraikban. Ezeket minden ingóságukkal együtt, gyors vágatában a Meotisz ingoványai közé hurcolták.

Véletlenül a gyerekek között fogták el az alának fejedelmének, Dulának két lányát is; egyiküket Hunor, másikukat Magor vette feleségül. Az összes hun ezektől a nőktől veszi eredetét. S az történt, hogy miután hosszabb ideig maradtak ezek között az ingoványok között, kezdtek hatalmas néppé nőni, és az a föld sem befogadni, sem táplálni nem bírta őket. Kémeiket küldtek tehát innen Szkítiába, s miután Szkítiát kikémelelték, gyermekekkel és nyájaikkal odaköltöztek azzal a szándékkal, hogy az lesz a hazájuk. (Kézai Simon: Gesta Hungarorum, 1285 k.)

Avar Ákos, M. Lezsák Gabriella és Gáll Erwin 2016 őszén a Kuma-menti Madzsarban (Fotó: Somfai Kara Dávid). Bendefy László kutatásai szerint egykor itt lehetett a kaukázusi magyarok székhelye. Első írásos említése 1332-ből való, Ibn Battúta arab utazó ekkor már virágzó városnak írja le. Magyar városát Vörösmarty Mihály is megörökítette 1827-ben írt eposztörredékében.

Keletkutatók a Kaukázus térségében

A 13. században IV. Béla magyar király a keleten maradt magyarok felkutatására indította testvérkereső útjukra a domonkos rendi szerzeteseket, köztük Ottót és Julianust. A szerzetesek feltehetően a Csodaszarvas monda ismeretanyagának birtokában keresték eleinket az Azovi tenger partvidékén és a Kaukázus északi előterében. A Kaukázus-térségi magyar jelenlétre írott források is utalnak.

„Ebben az időben (527) a hunok Boszporusz (a mai Kercsi szoros) közelében lakó királya, Gorda is az említett császárhoz folyamodott. Eljött Konstantinápolyba, keresztény lett és megtért. Maga a császár lett a keresztapja és sok ajándékot adván neki, elbocsájtotta őt a hazájába a bizánci érdekek és a Boszporusz védelme céljából. (...) A hunok eme kereszténnyé lett királya elmenvén a hazai földre, a Boszporusz közelében rátalált testvérbátyjára s elbeszélte neki a császár barátságát, bőkezűségét és azt, hogy keresztény lett. Ezután hun csapatokat maga mellé véve eltávozott. Azokat az ezüstből és elektronból készült bálványokat, amelyeket a hunok tiszteltek, beolvasztotta és becserélték ezeket

Boszporuszban. A hunok megharagudván, testvérével összejátszva, megölték a királyt, és helyébe tették testvérét, Muageriszt (Magyart)” (Malalas, Kr.u. 6. század)

„Amikor a türkök (magyarok) és az akkor kangarnak nevezett besenyők között háború ütött ki, a türkök hadserege vereséget szenvedett és két részre szakadt. Az egyik rész kelet felé, Perzsia vidékén telepedett le, s ezeket a türkök régi nevén mostanáig szavartü ászfalúnak (sabartoi asphaloi) hívják (...) A türköknek az előbb említett népéhez, amelyek kelet felé Perzsia vidékén telepedett le, a nyugati vidéken lakó türkök mostanáig (10. század közepe) küldenek ügynököket, meglátogatják őket és gyakran hoznak választ tőlük ezeknek.” (De Administrando Imperio, 10. század közepe)

„A turkok (magyarok) hunféle nép, s a Kaukázus hegyektől észak felé laknak (...) Pannoniában, az Isztrosz (Duna) mellett is laknak turkok (magyarok), kiktől Leo császár a bolgárok ellen segítséget kapott (895) (...) Ezek a Kaukázus feletti turkok (magyarok), mint az arabok szövetségesei 840-ben és 841-ben beütöttek Kis-Ázsiába, Örményországba, és Theophülosz császár

ellen hadat viseltek. A Fekete-tenger partján elterülő régi Zikhian és az abházok földjén át (...) közel érték a Kaukázus déli tartományait, ahol már előbb is jártak turkok (magyarok), mikor még az egész nemzet a Kaukázus vidékén lakott.” (Skylitzes, 11. század)

Végül Julianus 1236-ban a Volga mentén – a későbbi magyar krónikák által Magna Hungaria-nak nevezett területen – talált rá egy jelentősebb magyar népcsoportra, a Kaukázus térsége azonban továbbra is úticélja maradt a „testvérkeresőknek”. Többek között Hatvani Turkoly Sámuel és Ó-Gyallai Besse János gyűjtött értékes adatokat, amelyek azt bizonyíthatják, hogy a magyarság jelentős tömegekben, egy bizonyos időszakban a Kaukázus térségében élhetett.

„A magyarok királya pedig lakott a Kuma nevű folyóvíz mellett, melynek palotái jóllehet rongyosak, de ma is fennállanak, és azon Lakó helyet itt való pogány nyelven Magyar-nak hívják.” (Hatvani Turkoly Sámuel, 1725)

„Utunkban a Karatsai, Kabarda, Abar, Beszleni, Oruszpié, Tserkesz és Nogai tatár nemzetek Főembereivel, akik a Generalis

tiszteletére egymás után érkeztek, ösmeretséget tettem. Ezek az egész társaság hallatára magukat többnyire magyarok maradékainak vallották. Kétségtől itt volt eleinknek utóbb lakása, azt mind a Kawkaz hegyek lakosai mind a régen itt lakó oroszok egy szóval bizonyítják.” (Ó-Gyallay Besse János, 1829)

„A karatsaiak és a tatárok azt állítják, hogy az Azovi tengertől fogvást, éjszak felé a Kuma víz partján fekvő Magyar várostól fogvást egész Derbendig a Caspium tenger partján Magyarok voltak az urak.” (Ó-Gyallay Besse János, 1829)

„Eltűnt tehát a mostani Magyar nyelv a Kawkaz tájékaról, de felmaradtak sok Helyeknek, Folyó vizeknek, és Nemzetségeknek Nevei...” (Ó-Gyallay Besse János, 1829)

Az 1930-as években Fettich Nándor régész járta végig a nagyobb orosz múzeumokat és a Kaukázus déli térségébe, Grúziába is eljutott. A Kaukázusban fellelt palmetta mintás szabályakat a magyar fémművesség termékének tartotta és több olyan viseleti elemre is felhívta a figyelmet, amelynek közvetlen párhuzamai a kárpát-medencei honfoglaló magyar leletanyagban talál-

hatók meg. Erdélyi István régész 1966-ban és 1978-ban látogatott el néhány Észak-kaukázusi múzeumba és dokumentált honfoglaló magyar jellegű leleteket. Véleménye szerint a 13. században Julianus által a Volga mentén megtalált Magna Hungaria nem volt a magyarság ósházája, oda csak a 8. században a bolgárokkal együtt húzódnak fel a Kaukázus északi előteréből a korai magyarság egyik csoportja.

Fettich Nándor (1900-1971)
(Központi Adattár és Digitális Fotóarchívum)

Palmetta mintás aranyozott ezüst hajfontkorong

Andrejevskaja scselből (Anapai Régészeti Múzeum, 10. század első fele). A hajfonat díszítésére szolgáló korongok a női sírok gyakori leletei. A honfoglaláskori, 10. századi Kárpát-medencében napjainkig közel 70 példány került elő, míg az itt bemutatott korongon kívül eddig két darabot regisztráltak a Dél-Uráiban, illetve a Volga középső folyásánál. Az andrejevskaja scsel-i hajfontkorong legközelebbi Kárpát-medencei párhuzamai pl. az anarcsi, a csengelei, vagy az ipolykiskeszi palmettamintás lemezes korongok.

Griff és kutya motívummal díszített aranyozott ezüst övdíszek

az Észak-Nyugat Kaukázusból (Mardzsani Gyűjtemény, 9-10. század). A hitvilágra utaló griff motívumot már a szkíták és az avarok is használták. A honfoglalás kori Kárpát-medencében pl. a benepusztai síjvégen és a Vörs-Papkert B temető csatján tűnik fel, de a hajfontkorongokon is előfordul. A kutya motívum szintén megtalálható a honfoglaláskori tárgyakon, az itt bemutatott darabok testvérpéldányai a Kenézlő-Fazekaszug II. sz. temető egyik női sírjában kerültek elő, ahol rozettás lószerszámvereteket díszítettek.

Aranyozott ezüst vassisak

az Észak-Kaukázusból (Mardzsani Gyűjtemény, 10-11. század). A kortárs feljegyzések szerint a magyarok harci felszerelésének a páncélzat mellett fontos eleme volt a sisak, amelyek összhangban a könnyűlovass harcmodorral, többnyire bőrből készültek. Vasból készült sisak a Pécs-Domb utcai honfoglaláskori temetőből került elő, ennek egyik magyarországi analóg darabja 2006-ban a müncheni aukción kelt el. Kelet-Európában több olyan magyarokhoz kötött sírt ismer a kutatás, ahol az elhunyt harcost vassisakban temették el.

Életfa motívummal díszített aranyozott ezüst csat

az Észak-Kaukázusi Barakajevszkaja sztanyicából (Mardzsani Gyűjtemény, 9-10. század). A lovasnomád népek fontos viseleti eleme a bőrből készült öv, amelyet a férfiak a társadalomban betöltött szerepük szerint különböző fémveretekkel díszítettek. A hitvilági elemnek számító életfa motívum a Kárpát-medencei honfoglaláskori leletanyagban is gyakori, pl. az érsekújvári lószerszámvereten, a karosi 61. sír övveretein vagy az orsovai csaton ábrázolták.

Kőberakásos aranygyűrű

Barakajevszkaja sztanyicából (Mardzsani gyűjtemény, 8-10. század) A Kárpát-medence honfoglaláskori férfi és női sírjainak jellemző leletei a négygömbös fejesgyűrűk, amelyekbe különböző színű köveket, vagy üvegbetétet helyeztek. Köznapi temetőkben csak ritkán fordulnak elő, használatukat a kutatás a 10. század első felére helyezi. A jelenleg ismert lelőhelyek közül a legtöbb négygömbös fejes gyűrű a karosi temetőkből került elő.

Kígyófejes ezüst karkötő pár

Barakajevszkaja sztanyicából (Mardzsani gyűjtemény, 8-10. század) A honfoglaláskori női sírokban a Kárpát-medencében is megtalálhatóak, egy aranyhuzalból sodrott példány a zsenneyei női sírból került elő. Az ezüst (pl. Szeged-Bojárhalm) és a bronz (pl. Békés-Povád) változatok is előfordulnak. A magyar hitvilágban a kígyó a ház lakóinak őrzője, benne lakik az ősök szelleme. Termékenységsszimbólumként is ismert.

Ezüst szablahüvely és aranyozott ezüst palmetta mintás függesztőveretek

(Krasznodari Állami Történelmi és Régészeti Múzeum, 10. század). Az aranyozott ezüst szerelékű szabalyák gyakori leletei a honfoglalás kori vezetőréteg temetkezéseinek (Pl. Karos, Rakamaz, Geszteréd, Tarcal). A szabalyákat a közelharcban használták, méltóságjelvényként rendszerint a markolatot és a hüvelyt, illetve a függesztőfüleket díszítették palmetta mintás arany-, vagy aranyozott ezüst lemezekkel.

Ezüst szerelékű szablya

Barakajevszkaja sztyancából (Mardzsani Gyűjtemény, 9. század második fele, 10. század első fele. Rekonstrukció: M. V. és A. V. Gorelik). A honfoglalás kori szabalyák pengéje enyhén ívelt, alsó harmadát általában kétélre köszörülték, vagy fokéllal látták el. Utóbbi szerepe az volt, hogy ha célt tévesztett a vágás, a visszafelé húzott pengével sebesítették meg az ellenfelet, vagy a lovát. A szablya szó a magyar szabni, vágni igéből származik, és a magyar nyelvből kerülhetett más nyelvekbe.

Aranyozott bronz nyeregkapa lemez

az Észak-Kaukázusból (Mardzsani Gyűjtemény, 10-12. század). Az első lemezes honfoglalás kori nyeret magyar néprajzi párhuzamok alapján László Gyula rekonstruálta. A kutatások szerint a nyeregek elülső és hátsó kápáját azonban nemcsak fémmel, hanem csontlemezzel is fedték. Felületüket rendszerint palmetta-motívumokkal díszítették.

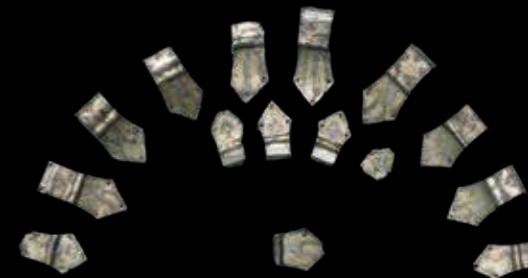
Aranyozott ezüst övdíszek

az Észak-Kaukázusból (Mardzsani Gyűjtemény, 9-10. század). A férfiak által használt rangjelző öveket a honfoglalás korában többnyire szív, levél, vagy kör alakú rozettás veretekkel díszítették. A szíjak végét pajzs alakú verettel borították. A karikás és szögletes övdíszek különféle tárgyak függesztésére szolgálhattak. Az övön rendszerint bőrtarsolyt, bőrtokban kést, nyíl- és íjtartó tegezt, valamint szabalyát viseltek.

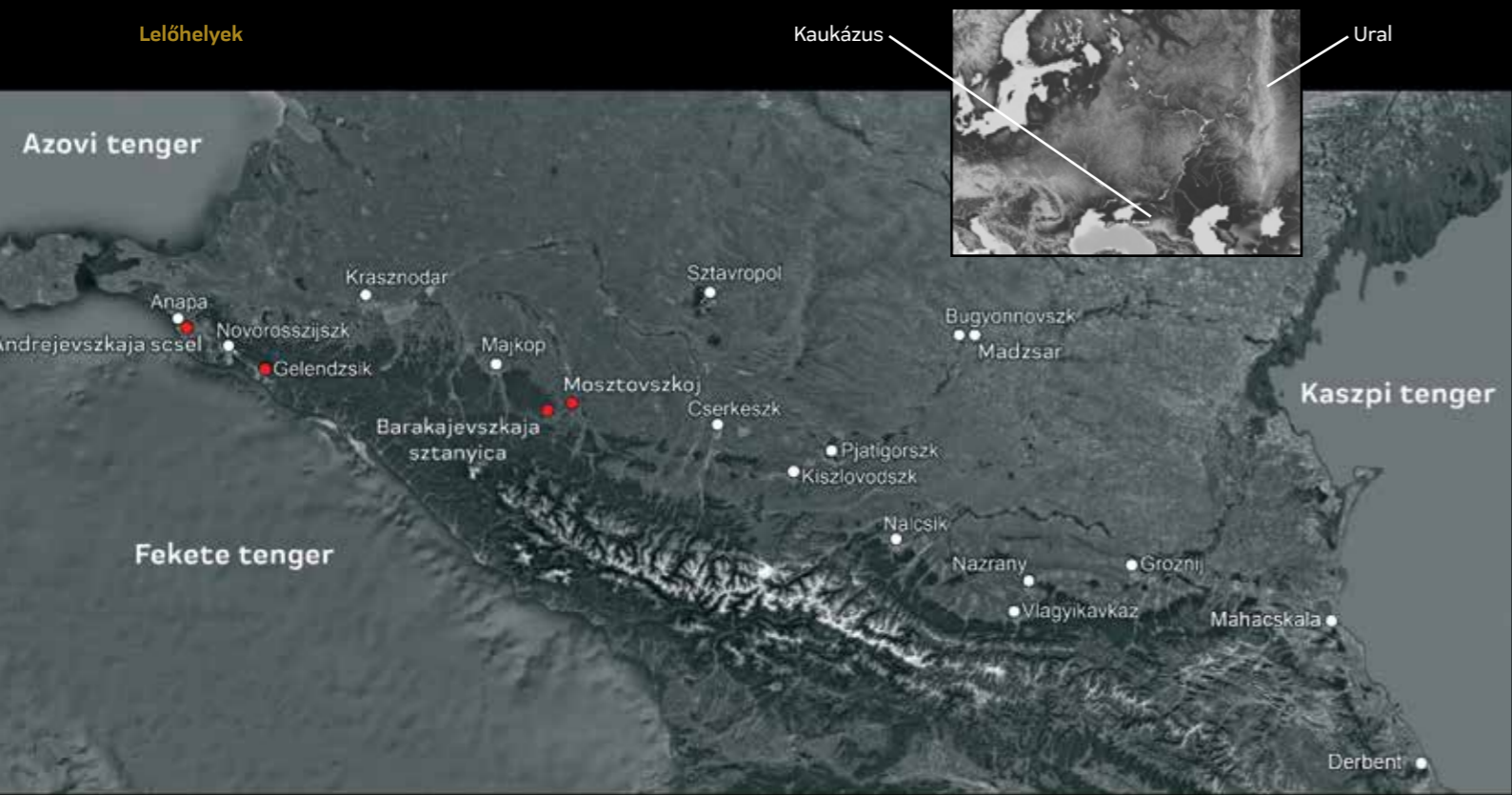
Aranyozott ezüst tarsolylemez

Oroszország déli részéről (Mardzsani Gyűjtemény, 9. század vége-10. század első fele). Felülete gravírozott, egymással szembeforduló oroszlánok és palmetták díszítik. A középütt kivágott zárószervezetű lemezes tarsolyokat a legkorábbi típusoknak tartja a kutatás, a Kárpát-medencében a banai tarsolylemez tartozik ehhez a körhöz. A bőrből készült tarsolyokat az övön viselték, a tűzgyűjtáshoz szükséges kovát és taplót, illetve egyéb apró holmikat, pl. borotvát tartottak benne.

Aranyozott ezüst nyeregkapa veretek

A Karacsáj-Cserkesz Köztársaságból (Mardzsani Gyűjtemény, 10. század első fele). A honfoglalás kori veretes nyeret a szakonyi leletek alapján Dienes István rekonstruálta elsőként hazánkban. Veretes nyeregmaradványokat a karosi temetőben is megfigyeltek, a nyeregkapa-rekonstrukciókat Révész László készítette el. Ez a nyeretípust az Alföldi pásztorok még a közelmúltban is használták.

Lelőhelyek

Napjaink kaukázusi kutatásai

A kiállításon bemutatott Észak-kaukázusi honfoglaló magyar jellegű viseleti- és használati tárgyak az M. Lezsák Gabriella által 2016-tól éves rendszerességgel szervezett régészeti kutatóútak során dokumentált leletanyagból kerültek ki.

A Kárpát-medence 9-10. századi honfoglalás-kori emlékéanyagával párhuzamot, több esetben azonosságot mutató leletek jelzik, hogy a Kaukázus északi előtere szervesen illeszkedett abba a kultúrkörbe, ahová az írott források szerint a Kárpát-medencébe költözésük előtt a korai magyarok is tartoztak. A régészeti leleteken kívül történeti, néprajzi és archeogenetikai példák igazolják, hogy az Urál déli előterétől a Kaukázus északi előteréig húzódó térség a lovasnomád népek életében összefüggő, egységes területet alkotott. A déli, kaukázusi és Azov-tenger környéki területek magyar őstörténeti szempontú vizsgálata ezért a jövőben az egyik legfontosabb feladata lesz a kérdéssel foglalkozó tudományágaknak.

Az első magyar-országi régészeti feltárás a Kaukázus térségében 2019 őszén Andrejevskaja scselben valósult meg. A temetkezési szokások (csontvázas temetkezés, nyugat-keleti tájolás) és az etelközi eleinkhez köthető Subbotyici horizont jellegzetes leletei, köztük egy vas szerelékes szablya alapján a feltárt sírok feltehetően magyarokkal hozhatók összefüggésbe. Az emberi csontminták természettudományos vizsgálatát a Magyarságkutató Intézet Archeogenetikai Kutatóközpontja végzi.

A 2016-os régészeti kutatóút tagjai a Kuma menti Mádzsarban (Gáll Erwin, M. Lezsák Gabriella, Somfai Kara Dávid és Avar Ákos nagáj-tatár és orosz vendéglátóikkal).

Az Andrejevskaja scsel-i temető feltárása 2019 őszén: M. Lezsák Gabriella, Konstantin Krutogolovenko és Roman Prokofjev régészek (Fotó: Andrej Novicsihin)

Konstantin Krutogolovenko, Andrej Novicsihin és Gáll Erwin régészek az Andrejevskaja scsel-i temető 11. sz. szablyás férfisírjának feltárása közben, 2019 őszén (Fotó: M. Lezsák Gabriella).

A társtudományok eredményei

Népzene

Agócs Gergely népzeneész és Somfai Kara Dávid etnológus Észak–kaukázusi gyűjtése szerint a karacsáj–balkár népzene dallamtípusainak 35–40%-a, a nogaj zenefolklór dallamtípusainak pedig közel 70%-a illeszthető a magyar népzene morfológiai rendszerébe. Ezt a zenei rokonságot több esetben dallam-egyezések is jellemzik.

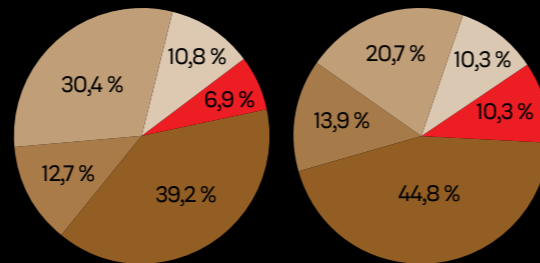
Agócs Gergely és Somfai Kara Dávid néprajzkutatók gyűjtőúton a Kaukázus északi előterében (Fotó: Tahir Akmanbetov)

Genetika

Neparáczi Endre és Török Tibor archeogenetikusként kutatásai szerint az elithez tartozó honfoglaláskori temetők 102 mintája anyai vonalának 6,9% -a, míg 29 mintája apai vonalának 10,3%-a mutat a Kaukázus–Közel-Kelet felé.

Christine Keyser genetikus, a strasbourgi egyetem professzora 19 honfoglaláskori mintán végzett kutatásai alapján a honfoglaló magyar elit kis sírszámú temetőiben nyugvók apai, Y kromoszómás génkészlete pontthusi (Észak-kaukázusi), uráli és altáji komponensekből állnak.

Az eddigi genetikai kutatások a 10. századi vezetőréteg heterogén jellegét bizonyítják. A nagy sírszámú, ún. köznépi temetők genetikai összetevőit jelenleg Neparáczi Endre–Török Tibor vezetésével a Magyarságkutató Intézet Archeogenetikai Kutatóközpontja vizsgálja.

Eurasian

East Eurasian

Buryat, Chinese (Inner Mongolia), Kazakh, Tatar, Mongolian, Bargut, Yakut, Even, Evenki, Nganasan, Manchurian, Tuvan, Japanese, Shorian, Kyrgyz, Tibetan, Udege, Ulchi, Uzbek, Yukaghir

North-Western European

Danish, German, Finnish, Irish, Swedish, English, Norwegian, Scottish, French 12,7%

West Eurasian

Polish, Russian, Hungarian, Ukrainian, Belarusian, Slovakian, Italian, Serbian, Croatian, Czech, Spanish, Basque, Romanian, Greek

Caucasus Middle-East

Armenian, Azeri, Druze, Turkish, Iranian, Iraqi, Palestinian

„Ezer és ezer jel” Őstörténetünk kaukázusi forrásai. Dél-Oroszországi honfoglaló magyar jellegű leletek kiállítása Pósta Béla régész emlékére”

A kiállítás fővédnöke: Prof. Dr. Kásler Miklós, miniszter

A kiállítás kurátora: M. Lezsák Gabriella, régész

A kiállítás társkurátora: Gróf Péter, régész

A kiállítás tablósövegét és a vezetőfüzetet írta: M. Lezsák Gabriella

A kiállítás szakmai lektorai: Gáll Erwin, régész; Neparáczi Endre, archeogenetikusként; Szabados György, történész

Látvány, videó, vizuális elemek: Delov Digital

Kreatív vezető, rendező: Bajkov Valentin

Művészeti vezető: Dorner Anita

Print design, grafika: Delov Digital, Bajkov Valentin, Dorner Dániel

Set design, illusztráció: Dorner Anita

Grafikai kivitelezés, nyomdai előkészítés: Creativ Partners Kft. (Kelemen Szabolcs, Linczmayer Miklós, Nagy Dániel)

Kivitelező: Event Stuff Kft.

A kiállítás régészeti tárgyait és dokumentumait kölcsönző intézmények: Mardzsani Alapítvány (Oroszország, Moszkva); Krasznodari Állami Történelmi és Régészeti Múzeum (Oroszország, Krasznodari határterület); Anapai Régészeti Múzeum (Oroszország, Krasznodari határterület); Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Tár, Történelmi Fényképtár, Központi Adattár és Digitális Képtár; Magyar Nemzeti Múzeum Mátyás Király Múzeuma, Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár; Országgyűlési Könyvtár

A kiállítás installációit kölcsönzők: Gisztl Anna, Hidán Csaba, Kassai Lajos, Nagy Mária, Vidák István, Magyar Történelmi Íjász Társaság, Zengő Nyíl Egyesület

A „Csodaszarvas” c. animációs kisfilm alkotói: Dorner Anita, Bajkov Valentin, Bükki Bence, Papp János, Farkas Zoltán, Dorner Dániel, Moys Zoltán

A kiállítás támogatója: Emberi Erőforrások Minisztériuma, Magyarságkutató Intézet, Kelet- és Közép-Európai Kutatásért és Képzésért Alapítvány

KÖSZÖNET: Gisztl Anna, Kiss Attila, Lezsák Levente, Révész László, Szabó Gyula, Szende László, Szenthe Gergely, Stilling Ferenc

Projektmenedzsment: Bartus-Szöllösi Szilvia, Dextramedia Kft.

Projektirányítás: Varga Benedek főigazgató (MNM), Dr. Horváth-Lugossy Gábor főigazgató (MKI)

PR és kommunikáció: Dextramedia Kft.

A kiállítás nyitvatartása: 2020. február 17 – 2020. április 26.

